

Драган Т. Станојевић¹
Милана М. Љубичић²
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
Одељење за социологију
Београд (Србија)

УДК 316.624-053.6(497.11)“2015“

Оригинални научни рад

Примљен 05/09/2019

Измењен 01/04/2020

01/06/2020

Прихваћен 01/06/2020

doi: [10.5937/socpreg54-23043](https://doi.org/10.5937/socpreg54-23043)

ФАКТОРИ РИЗИЧНИХ ОБЛИКА ПОНАШАЊА МЛАДИХ У СРБИЈИ: АНАЛИЗА ИНДИВИДУАЛНИХ И КОНТЕКСТУАЛНИХ ЧИНИЛАЦА РИЗИКА

Сажетак: У овом раду бавимо се истраживањем везе између ризичних облика понашања младих у Србији и претпостављених фактора ризика. Циљ овог рада је да коришћењем криминолошке теорије тестира утицај срединских фактора на шире схваћено ризично понашање младих. Концептуални оквир студије је утемељен у општој теорији криминалитета Р. Егњау, а хипотеза која је усмеравала наше истраживање гласи: Обележја социјалне средине, те индивидуалне и породичне особине представљају чиниоце притиска који младу особу гурају ка ризичном понашању. На податке репрезентативног истраживања о младима (N=1186), старости од 15 до 29 година, спроведеног 2015. године, применили смо статистичку технику мултилевел моделовања која омогућава утврђивање веза са ризичним облицима понашања на индивидуалном и контекстуалном нивоу. Налази мултилевел анализе указују на то да су у разумевању етиологије ризичних облика понашања подједнако важни и индивидуални и контекстуални чиниоци. Другим речима, како пол и узраст, тако и социјална дезорганизованост и култура насиља представљају плодно тло за настајак ризика.

Кључне речи: млади, ризична понашања, мултилевел анализа, индивидуални и контекстуални фактори ризика

Увод

Појам ризично понашање у научној литератури означава различите облике социјално неприлагођеног, односно упадљиво одступање од друштвено нормираног понашања (види: Љубићић, 2012, стр. 85). И стручњаци, и научници, и лаици приписују првенствено младим људима склоност ка ризичном понашању. Такав дискурс

¹ draganstanojevich@gmail.com

² milanaljubicic@yahoo.com

о младима, као проблематичној друштвеној категорији, није нов – подсећамо да је Аристотел говорио да ће свет ускоро нестати јер млади више не слушају своје родитеље – као уосталом ни реакција друштва на ризична понашања. Неприлагођено понашање младих је одувек изазивало општу друштвену анксиозност и углавном оштре (не)формалне реакције (Љубићић, 2010). Разлог томе је следећи: Ризично понашање, наиме, не угрожава само оног ко се понаша на такав начин, већ и друге у његовој близини, али и саме друштвене вредности. Надаље, морамо подвући и то да феноменологију ризичног понашања није могуће обухватити у потпуности,³ будући да је садржај овог појма и историјски и друштвено културолошки конструиран. Тако не треба да нас изненади што је неко понашање виђено за ризично у једном, а за пожељно у неком другом друштвеном контексту.

С друге стране, мало је сумње у погледу следећег: У данашњем свету повећава се број понашања око којих постоји друштвени, стручни и научни консензус да спадају у категорију ризичних. То даље значи да је све већи број младих људи који се упуштају у ризике. Ову чињеницу илуструју трендови (зло)употребе цигарета и психоактивних супстанци (у даљем тексту ПАС) међу младима. Подаци указују на то да расте број младих који конзумирају ПАС, као и да се смањује узраст у којем се први пут долази у додир са њима. На пример, на глобалном нивоу, свака десета девојчица и пети дечак, стари између 13 и 15 година, конзумирају цигарете (World Drug Report, 2014). У неразвијеним и земљама у развоју, први контакт са алкохолом оствари 14% девојчица и 18% дечака (исто) у узрасту између 13 и 15 година. Слично томе, процењује се да у централној и источној Европи сваки четврти адолесцент проба наркотице и/или настави са њиховим узимањем. Најчешће је у питању марихуана (исто).

Етиологијом ризичних понашања бави се низ теоријских поставки (класична теорија напетости, савремена теорија напетости, теорија социјалне контроле, теорија социјалног учења, перспективе рутинских активности, теорије индивидуалних особина, и др., Agnew, 2003, стр. 265–271). Оне по правилу полазе од тезе да узроке треба тражити у личним особинама, породичним карактеристикама и обележјима друштвене средине у којој млади живе.

Такву интегративну перспективу смо и ми применили у овом раду. Наш први истраживачки циљ је био да користећи криминолошке теорије тестирамо утицај индивидуалних и контекстуалних фактора на шире схваћено ризично понашање младих. Други циљ је био да допринесемо савременим социолошким дебатама о значају срединских и индивидуалних фактора приликом објашњења ризичних понашања.

У раду смо анализирали два облика ризичних понашања. То су: 1. здравствени ризици, који обухватају узимање цигарета, алкохола и марихуане, те 2. насилно понашање. Реч је о учесталости уласка у физичке обрачуне у различитим ситуацијама. Факторе који су повезани са ризичним понашањима посматрали смо истовремено на два нивоа: индивидуалном и контекстуалном. Другим речима, занимало нас је да утврдимо да ли и које индивидуалне карактеристике чине појединца подложнијим ризичним понашањима, те да ли постоје везе између особина породичног, односно друштвеног

³ На пример, у нашем контексту се под ризичним понашањем најчешће подразумева (зло) употреба психоактивних супстанци, али и гојазност и, на супрот њој, анорексија, различити видови криминалитета, бежање из школе и од куће (Љубићић, 2012).

контекста и склоности ризичном понашању. Посебан акценат у раду је стављен на истраживање контекстуалних фактора, с обзиром на то да употреба *мултилевал рејесионе* анализе омогућава декомпозицију ефеката индивидуалних и срединских чинилаца.

Теоријске претпоставке и хипотезе

Под ризиком, на трагу МекВиртер и сарадника (McWhirter et al., 2016, str. 9), подразумевамо узрочно-последичну динамику која повећава вероватноћу да ће особа у будућности искусити негативне здравствене последице и/или последице по свој друштвени статус. Упуштање у један облик ризичног понашања може водити другом и, у том смислу, ризик се односи и на вероватноћу амплификације друштвено одступајућег понашања младе особе (Ignjatović, 2009). На пример, учествовање у тучи повећава вероватноћу да млади човек буде повређен, ухапшен, избачен из школе или са посла. Овакав индицент може имати дугорочне последице на успех у школи, учинити прихvatљивијом употребу психоактивних супстанци и, на крају, упутити младу особу ка свету криминала. Тако здружени ризици могу ограничити шансе младе особе да оствари своје личне потенцијале.

Део савремених дебата у криминолошким истраживањима одвија се око значаја утицаја друштвеног контекста на ризично понашање. Поред проучавања односа између микро и макро чинилаца (присутних нпр. у радовима Шоуа и Мекеја, Мертонa, Сатерленда и др.), крајем 20. века фокус интересовања научника стављен је на контекстуалне факторе (Hofman, 2002). Поново су актуелизоване – додуше, у нешто промењеној форми теорија друштвене дезорганизације и (савремена) теорија притиска.

Несумњиво најзначајнији аутор у овој области је Егњу (Agnew, 2003). Његова општа теорија притиска је интегративна по свом карактеру и обухвата поставке Сатерлендове (Sutherland) теорије диференцијалне асоцијације, поткултуре Кловарда (Cloward) и Олина (Olin), као и Мертонове теорије аномије (Agnew, 2003). Егњу истиче три кључна фактора који, између осталих, могу младе људе погурати ка ризичном понашању. То су: 1. немогућност досезања пожељних циљева; 2. негативни третман у породичном миљеу; и 3. дезорганизованост друштвеног миљеа услед одсуства социјалне контроле (Agnew, 1992; Eitle, 2010).

За разлику од класичних теорија притиска које полазе од два основна постулата о узроцима неприхватљивог друштвеног понашања – да оно настаје онда када се циљеви не могу досећи легитимним путем и када су присутне фрустрације услед неостварених потреба и жеља, Егњу даје нешто другачије тумачење. Он полази од тезе да неиспуњене жеље и очекивања нису нужно извор фрустрације, осим у случају када се у друштву промовише мали број пожељних специфичних циљева које није могуће испунити. Описане околности не само да онемогућавају позитивне, већ услед негативних стимулуса (нпр. због социјалне и материјалне ускраћености) стварају такве диспозиције код појединаца, попут љутње и фрустрације, да интеракција између њих доводи до напетости и чешће резултира ризичним понашањима (Agnew, 1999, стр. 127–128; Agnew, 2003).

Осим тога, притисак за адолесцента представља и немоћ да избегне болне или непријатне ситуације, попут малтертирања у школи. Реч је о тзв. *неајтивном*

ишејману у односима, у којима адолесцент осећа да се према њему не поступа на начин који је за њега прихватљив.

Ова теза је добила и своју емпиријску потврду (Agnew, Rebellon, Thaxton, 2000) на примеру родитељских пракси. Наиме, показало се да начин надзора над понашањем деце значајно повећава ризик од уласка адолесцента у друштвено неприхватљиво понашање. Они очеви и мајке који немају надзор над понашањем свог детета или су у односу на њега сувише ригидни, не успевају да успоставе блиске релације. Односи оптерећени негативним емоцијама – бесом, импулсивношћу, равнодушношћу – за адолесцента представљају притисак који га усмерава ка друштву вршњака са сличним проблемима у прилагођавању (Agnew, 2003). Такође, дружење са проблематичним вршњацима повећава шансу да адолесцент почне да се понаша на идентичан начин (Mazerolle и Maahs, 2000). Другим речима, култура ризика се прихвата, учи, репродукује кроз деобу заједничких простора и вршњачке интеракције.

Егњу јасно истиче значај друштвеног контекста и уводи социолошку перспективу у разумевање ризичног понашања, и управо је овај део његове теорије од посебног значаја за наше истраживање. Кључне особине друштвеног миљеа које утичу на криминално понашање су, по Егњуу, економска ускраћеност, етничка и/или класна неједнакост, пренасељеност и висок степен флукуације становника (Agnew, 1992; Agnew, 1999; Agnew, 2003). Економска ускраћеност изазива фрустрацију услед немогућности да се остваре материјалне тежње (McWhirter et al., 2016), а због недостатка инфраструктуре (здравствене, рекреационе, комерцијалне и сл.) ојачавају тензије између депривилегованих појединаца, што представља услов јављања имовинског криминалитета, агресивности и злоупотребља дрога (Agnew, 1999, стр. 131).

Други облик фрустрације настаје услед немогућности да се оствари жељени статус, а једна од алтернатива у депривилегованим срединама је развој „уличног кодекса” части. Средински фактори, дакле, имају ефекат посредован вредностима. Ако унутар референтне групе постоји висок степен прихватања ризичних понашања као легитимних, извесније је да ће се таква понашања испољити и у ширем друштвеном миљеу (види: Ignjatović, 2009). Може се казати да депривилеговано окружење не пружа могућности за остварење друштвено пожељних циљева на легитиман начин, и тиме дестимулише/блокира тај облик понашања, док истовремено ствара услове и стимулише понашање које је ризично или криминално.

Присутност етничке дискриминације и класних неједнакости у одређеној заједници могу да упућују на постојање извесне социјалне дезорганизације. Тамо где је дезорганизација присутна, могућност да се на легитиман начин остваре циљеви, укључујући и пожељан друштвени статус, озбиљно се доводи у питање. Стога се може констатовати да етничка дискриминација представља фактор притиска.

Осим физичких особина средине у којој се живи, позитиван стимулус за криминално понашање представљају и њене социјалне особине. За наше истраживање значајнија је друга група чинилаца која се односи на вредности, међусобне односе, могућност да се криминално понашање научи и практикује (Hoffman, Ireland, 2004 str. 268).

Поставке Егњуове теорије су провераване у више прилика на емпиријској грађи. Хофман (Hoffman, 2002) је, користећи мултилевал анализу, у САД истраживао повезаност између контекстуалних чинилаца и ризичних понашања младих. Као контекстуалне индикаторе је употребио оне типичне за САД који изражавају степен

дезорганизованости суседства: 1) удео једнородитељских породица, са мајком као носиоцем; 2) стопу незапослености; 3) удео домаћинства испод границе сиромаштва и; 4) мултиетничност. Прва три су показала јасну везу са делинквентним понашањем младих, потврђујући да виши ниво дезорганизованости и ускраћености ствара услове за виши степен ризичних понашања. Хофман и Ајрланд (Hoffman, Ireland, 2004) су такође помоћу мултилевал анализе истражили како школа као контекстуални оквир (де)стимулише ризична понашања код младих. Од контекстуалних индикатора су користили агрегатни степен делинквентног понашања у школи, присутност делинквентних „вредности” и квалитет школе. Последња два су показала значајну повезаност са делинквентним понашањем ученика.

Имајући у виду наведене теоријске увиде и емпиријске налазе, у овом раду смо проверавали две хипотезе:

H1: Постоји значајна веза између ризичних понашања младих и особина друштвеног контекста у коме живе. Када се индивидуалне особине испитаника држе под контролом, постоје значајне везе између ризичних понашања и: а) степена дезорганизованости средине у којој живе и б) економске неразвијености општина.

H2: Постоји значајна асоцијација између ризичних понашања младих и њихових породичних односа и односа са вршњацима. Конфликтни породични односи, као и повећање учесталости дружења са вршњацима су позитивно асоцирани са растом учесталости ризичних понашања.

У домаћем контексту је у неколико истраживања анализирано на који начин је насиље младих повезано са њиховим личним, породичним и карактеристикама заједнице (Hrnčić, 2008; Tomanović, Stanojević, 2015; Hrnčić, Marčetić, Radunović, 2018). Резултати указују на то да су ресурси позитивно асоцирани са степеном резилијентности младе особе. Специфичан угао овог рада видимо у могућностима које нам пружа *мултилевал* статистичка анализа која раздваја ефекте индивидуалних од контекстуалних варијабли.

Узорак и мере

У анализама смо се ослањали на податке о младима који су прикупљени у оквиру Shell истраживања (Tomanović, Stanojević, 2015) спроведеног 2015. године на територији Србије (без КиМ). Величина узорка је износила 1.186 младих, узраста од 15 до 29 година. Узорак је дизајниран као вишестепни стратификовани узорак по принципу случајног одабира испитаника кроз систем тзв. *random route*. Основни стратуми су били NUTS2 статистички региони Србије, док је селекција укључивала четири фазе. У првој је изабрано 40 општина са подједнаком вероватноћом избора, осим општина које имају више од 100.000 становника јер је у њима осигурана пропорционална заступљеност. У другој фази је случајним избором изабрано 160 месних заједница (91 у урбаним и 69 у руралним подручјима), док су у трећој фази унутар сваке месне заједнице случајним избором изабране по две улице у урбаним и једна у руралним подручјима. Унутар дате улице је системски бирано свако пето домаћинство где је обављан разговор уколико је у њему живела макар једна особа старости од 15 до 29 година. Уколико је у домаћинству живело више од једне особе која одговара циљној популацији, селекција (у четвртој фази) је вршена на основу критеријума првог наредног рођендана.

Анализе су рађене *post hoc*, што значи да је инструмент био конструисан независно од теоријских претпоставки аутора. За потребе мултилевел анализе, наведене факторе смо разврстали у три категорије:

1. индивидуалне карактеристике испитаника, које смо описали помоћу сета социодемографских варијабли: пол, место становања (градска и сеоска насеља), године старости и број година које је испитаник провео у формалном образовању;

2. примарне и секундарне везе. Њих смо операционализовали помоћу следећих индикатора: а. присуство конфликта у породици младе особе (вредности се крећу од 0, која изражава одсуство или низак степен неслагања, и 1, који изражава постојање (веома) конфликтног односа); и б. учесталост излазака са пријатељима у клубове, кафиће и дискотеке (вредности се крећу од 1 до 3, где 1 изражава никада, а 3 често), као показатељ друштвености која код младих укључује доказивање референтним другима – вршњачкој групи;

3. контекстуални фактори или чиниоци социјалне контроле/дезорганизације на нивоу општине. Они укључују; а. учешће етничких мањина (изнад 20%⁴) у срединама у којима млади испитаници живе; б. процентуално учешће тешких кривичних дела (против живота и тела) на 10.000 становника на нивоу општине, као показатељ одсуства социјалне контроле и присуства „културе насиља“; в. степен развијености општине и г. стопу незапослености унутар општине.⁵

За потребе мултилевел анализе формирали смо два индекса: **индекс задрвствених ризика** и **индекс физичког насиља**. Индекс ризичних здравствених понашања је мера учесталости три праксе: учесталост употребе цигарета (индикатор има вредности од 1 до 3, где 1 изражава одсуство, 2 повремено, а 3 редовно упражњавање), учесталост употребе алкохола (индикатор има вредности од 1 до 5, где 1 изражава никада, а 5 редовно) и учесталост употребе марихуане (индикатор има вредности од 1 до 5, где 1 изражава никада, а 5 редовно). Распон вредности индекса се креће од 3 до 13. Индекс физичког насиља укључује шест пракси у последњих годину дана: физичке сукобе са младима из суседства, са младима у клубу или кафићу, на спортским догађајима, у школи, услед политичких разлика и са полицијом. Свака активност у којој су испитаници учествовали је имала вредност 1, а распон вредности индекса се креће од 0 до 6.

Метод

Приликом анализе је коришћен *мултилевел* статистички приступ, којим је могуће одвојити контекстуалне и индивидуалне факторе и измерити значај оба нивоа приликом објашњења. У моделима смо као зависне варијабле користили индекс ризичних здравствених навика и индекс физичког насиља.

За потребе формирања *мултилевел* модела издвојили смо карактеристике I и II нивоа (Табела 1.). Карактеристике I нивоа припадају појединцима, док се карактеристике II нивоа односе на друштвени контекст који у нашим моделима представља општина. Сваки појединац се налази унутар једне од 33 општине у узорку. У моделима смо настојали да издвојимо асоцијације личних особина и друштвеног

⁴ Границу смо поставили на 20% присуства мањина као значајнији степен хетерогености.

⁵ Ови индикатори су преузети из званичне статистике (Републички завод за статистику, 2015).

контекста са понашањима која смо одредили као ризична. Уколико изумемо три највећа града у Србији (Београд, Нови Сад и Ниш), број испитаника се креће у распону између 21 и 45, што указује на релативно избалансиран број случајева на II нивоу.

За сваку зависну варијаблу смо направили четири регресиона модела. Први модел (I) мултилевал анализе испитује асоцијације између општина и зависних варијабли.⁶ Затим смо, у другом моделу (II), увели социодемографске особине испитаника, у трећем моделу (III) смо додали и индикаторе који изражавају примарне и секундарне везе, док смо у последњем, четвртном моделу (IV), увели варијабле друштвеног контекста. Метод постепеног додавања индикатора нам је омогућио да пратимо како асоцијације између зависних и независних варијабли, тако и релативне промене у асоцијацијама увођење нових низова индикатора.

Анализа налаза

а) Учесталост ризичних понашања међу младима у Србији

На почетку овог дела излагања, пажњу ћемо скренути на учесталост ризичних облика понашања међу испитаницима. Показало се да је готово једна трећина испитаника током 12 месеци који су претходили истраживању имала искуство физичког сукоба са другима [Графикон бр. 1]. Најчешће, сукоби су се дешавали у просторима предвиђеним за забаву – у кафићу или клубу. Свака осамнаеста млада особа је улазила у физички конфликт са вршњацима из свог суседства, свака двадесета са школским другарима или колегама, док је тек нешто мањи број био насилан на спортским теренима. Најређе, испитаници улазе у физички конфликт са полицијом и младима другачијих политичких уверења.

Из [Графикана 2] јасно се види да се млади разликују по степену и начину коришћења цигарета, алкохола и марихуане. Међу онима који пуше, нешто више од четвртине то ради редовно. Свака шеста млада особа конзумира цигарете повремено, а више од половине су апстиненти. Са алкохолом је ствар другачија: 14,5 % испитаника узима неко од алкохолних пића редовно или неколико пута недељно, а већина једном недељно или ређе. Нешто мање од петине испитаника уопште не конзумира алкохол.

Испитаници најређе користе – марихуану: чак 85% младих могло би се сврстати у категорију апстинената. Сваки десети је узима понекад, а сваки двадесети (4,6%) редовно – на недељном нивоу.

Даља анализа је указала на постојање међуповезаности ризичних понашања. Налазимо да учествовање у тучама иде руку под руку са значајнијом учесталошћу употребе цигарета ($r=0,108$, $p<0,001$), алкохола ($r=0,201$, $p<0,001$) и марихуане ($r=0,207$, $p<0,001$). Још снажније корелационе везе постоје између степена употребе цигарета и алкохола ($r=0,344$, $p<0,001$), и између конзумације дувана и марихуане ($r=0,219$, $p<0,001$). Сличан је степен корелација између употребе алкохола и марихуане ($r=0,287$, $p<0,001$). Ови подаци указују на то да су ризична понашања, која испитујемо у овом раду, међусобно повезана, и да постоји извесна вероватноћа да једна воде другима.

⁶ Када степен необјашњене варијансе пређе 5%, даје нам за право да поред индивидуалних уведемо и индикаторе који изражавају особине друштвеног контекста.

б) Мултилевел анализа

Насилно понашање. Да бисмо објаснили на који начин је практиковање физичког насиља повезано са факторима на индивидуалном и контекстуалном нивоу, направили смо четири регресиона модела (Табела 2). Први модел нам указује на то да постоји извештан степен варијансе на нивоу општине који може бити објашњен међуопштинским разликама, а не искључиво индивидуалним особинама појединаца. Укупно 7,2% варијабилитета се у првом моделу јавља као део међуопштинских разлика, што нам даје за право да се упутимо у правцу формирања мултилевел модела, односно укључивања индикатора који изражавају особине општине као контекста унутар ког појединци живе.

Други модел (II) укључује социодемографске особине испитаника. Резултати указују на то да су мушкарци склонији физичком насиљу него жене, да са старошћу испитаника опада вероватноћа да ће учествовати у физичким конфликтима, као и да са повећаним нивоом образовања (година проведених у процесу образовања) опада степен укључености у сукобе те врсте. Међу младима који живе у градским и сеоским насељима не постоје значајне разлике у погледу склоности ка физичком сукобљавању са другима.

Трећи модел (III) поред социодемографских индикатора укључује обележја породичног контекста, те степен друштвености описан кроз дружење са вршњацима. Сви индикатори, који су у претходном моделу показивали статистичку значајност, остају и надаље статистички значајни. Ипак, анализе указују да изостаје повезаност између конфликта у породичном миљеу и склоности ка насиљу. С друге стране, налазимо да су физички конфликти учесталији што је већа фреквенција социјалних контаката. Они млади који чешће излазе у град и друже се са вршњацима, чешће се и физички сукобљавају са другима.

Будући да је након формирања трећег модела који укључује индикаторе на нивоу појединца (I нивоу), значајан део варијансе између општина (II ниво) остао необјашњен, направили смо четврти модел у који смо додали индикаторе релевантне за друштвени контекст на нивоу општине. Резултати показују да присуство етничких мањина унутар општине на нивоу већем од 20% значајно повећава вероватноћу да ће млади учествовати у физичким обрачунима. Осим тога, нађена је позитивна веза између учешћа најтежих кривичних дела у општини и учесталости насиља. У првом случају степен насиља може да буде објашњен међуетничким неповерењем, тензијама и конфликтима, док други налаз упућује на низак ниво (не)формалне социјалне контроле. Реч је о немоћи друштвене средине да изађе на крај са неприхватљивим понашањем. Супротно очекивањима, веза између степена развијености општине и стопе незпослености се није показала значајном. Разлике између општина на II нивоу у последњем моделу више нису статистички значајне, што нам указује на то да су међуопштинске разлике исцрпљене укљученим индикаторима.

Здравствени ризици. Табела 3 показује везе између степена ризичних здравствених навика младих и њихових индивидуалних карактеристика и контекстуалних чинилаца. Први тест модел указује на постојање одређеног степена варијансе на II нивоу, који ћемо настојати да објаснимо међуопштинским разликама преко истих индикатора као и у претходном моделу. Укупно 8,5% варијабилитета се може објаснити међуопштинским разликама, због чега сматрамо оправданим спровођење сложене (мултилевел) анализе.

Други модел (II) садржи социодемографске особине испитаника. Показало се да су мушкарци склонији од жена ризичном здравственом понашању. Даље, са старошћу испитаника расте степен ризичних здравствених понашања. Но, што је образовање више, склоност ка ризичним здравственим понашањима опада. Претпоставка је да образовање са собом носи виши степен свести о штетности конзумације цигарета и ПАС, али и обавезаности на конформизам⁷, те одатле и мања склоност ка употреби. Ни у овом моделу не постоје значајне разлике у односу на то да ли млади живе у урбаним или руралним подручјима.

Трећи модел (III) поред социодемографских варијабли укључује однос према примарним (породица) и секундарним мрежама (вршњаци). Анализе показују да руку под руку са већом учесталошћу дружења са вршњацима иде и пораст употребе цигарета и ПАС. Онда када млади своје породичне односе виде као складне, мање су шансе да ће бити склонији ризичним здравственим навикама. Насупрот томе, конфликтнији породични односи чешће воде испољавању ризичних понашања. Индикатори који су показивали статистичку значајност у претходном моделу, остају статистички значајни и у овом.

Након укључивања свих индивидуалних индикатора (I ниво) у трећи модел, значајан део варијансе између општина (II ниво) остаје необјашњен, тако да је направљен четврти модел (IV) у који смо додали индикаторе релевантне за друштвени контекст. Анализа показује да степен развијености општине, као и ниво незапослености представљају значајан оквир објашњења разлика у степену заступљености ризичних здравствених пракси. Нашли смо да контекст утиче на ризична здравствена понашања, тако што са повећањем економског благостања општине расте и употреба по здравље ризичних супстанци. Уколико је општина развијенија, млади ће чешће употребљавати и цигарете, алкохол и марихуану. Изненађујући је налаз да су ове праксе ређе присутне у општинама у којима расте стопа незапослености. Објашњење које је нама блиско је да су за практиковање одређених навика потребна финансијска средства. Упуштање у здравствене ризике није повезано са присуством других етничких мањина нити са степеном присуства најтежих кривичних дела и преступника. Разлике између општина у четвртој моделу више нису статистички значајне, што потврђује да укључени индикатори исцрпљују међуопштинске разлике.

Дискусија

Криминолошке теорије које истражују девијантно понашање, а посебно Егњова савремена теорија притиска (1999, 2003) показала се као добар оквир за разумевање етиологије ризичних понашања.

Ми смо пошли од две његове поставке. Прве, да друштвени контекст ствара напестости и притиске који младу особу могу учинити подложнијом ризичним понашањима, и друге, да структура опција (како легитимних, тако и девијантних и ризичних) које стоје на располагању младима унутар локалне заједнице утиче на степен прихватања ризика. Неке од наших претпоставки добиле су емпиријску потврду, док смо друге одбацили. Оне захтевају нова *ad hoc* објашњења која треба додатно истражити.

⁷ Уколико би се понашали на ризичан начин, испитаници би у опасност довели све оно у шта су до тада улагали. Речју, ако се сложимо да је образовање капитал који може да донесе статус и престиж, нећемо се понашати на друштвено неприхватљив начин јер можемо много да изгубимо.

Насилно понашање младих је вероватније уколико у општини у којој живе постоји извесна етничка хетерогеност. Реч је о томе да потенцијално висок степен етничке дистанце и дискриминације (видети у *Томановић, Станојевић, 2015; Поподић et al., 2018*) ствара напетост и притисак који директно и индиректно изазивају виши степен насиља. Етничка напетост је већ потврђена у више истраживања као могући узрочник физичких сукоба (*Agnew, 2003*), а ову напетост међу младима може пратити и ефекат преливања на друге облике испољавања насиља (тако да се шири на вршњачко, родно, спортско и друге облике).

Насиље је уско повезано са присутношћу „културе насиља” на нивоу заједнице. Оправдано је претпоставити да је социјална контрола неуспешнија што је виши степен тешких кривичних дела у општини. То значи и да је толеранција на овакав вид понашања већа, а узори-моделу присутнији. У оним општинама са високом стопом криминалитета негује се (суп)култура преузимања ризика. Због тога је и цена коштања друштвено неприхватљивог понашања нижа, а притисак на младе да се адаптирају на такве контекстуалне услове, бирајући ризичан начин понашања, висок.

Изненађујуће, степен развијености општине и стопа незапослености на нивоу општине нису се показале као релевантан оквир за објашњење насилног понашања. Објашњење овог налаза би можда ваљало потражити у ширем контексту унутар којег се култура насиља негује као прихватљив – социјално некажњив, а високо вреднован – начин комуникације са другима. Култура насиља нуди оквир за објашњење још једног изненађујућег налаза. Реч је о томе да су физичком насиљу подједнако склони и они млади који улазе у конфликт са родитељима, као и они чији су породични односи складни. Ми верујемо да се овде ради о прихватању оног општег друштвеног и јавно промовисаног правила по којем је употреба насиља оправдан и легитиман начин постизања (личних) циљева. Степен друштвених/вршњачких интеракција је очекивано позитивно повезан са насилним понашањем. Овај индикатор нам указује на могуће вишеструке функције интеракција – стварање осећаја припадности, могућност остваривања статуса унутар вршњачке групе, али и стварања и испољавања тензија.

Здравствени ризици су на другачији начин повезани са друштвеним контекстом. Очекивање да ћемо пронаћи везу између здравствених ризика и друштвене дезорганизације и слабе социјалне контроле, није се показало оправданим. Наиме, не постоји веза између ових облика ризичних понашања и напетости које стварају етничке тензије или „култура насиља.” С друге стране, нашли смо да степен ризика расте са степеном развијености општина и падом незапослености у њој. У светлу Етњуове теорије, овај налаз можемо објаснити помоћу концепта доступности. Он сугерише да делинквентно понашање није облик адаптације резервисан само за сиромашне. Притиску су изложени сви, независно од социоекономског положаја, а оно што чини разлику међу њима је могућност да се приушти одређени ризик. У савременом свету, где је значајан део културе ризика део *мејнстрим* културе, то да ли ће неки ризик бити доступан појединцу, зависи и од инфраструктурних капацитета средине у којој се живи. Тако тамо где постоје места за забаву и где их има више, постоји и већа вероватноћа да се дође до илегалних супстанци. Може се казати да степен преузимања здравствених ризика заправо зависи од степена организованости заједнице и могућности које она пружа.

Преузимање здравствених ризика је показало директне асоцијације са интензитетом дружења, али и са присуством конфликта између младих и родитеља. Оба индикатора могу представљати показатеље немогућности успостављања адекватне родитељске контроле. Егњу сугерише не само то да су млади у вишем ризику од укључивања у односе са проблематичним вршњацима због своје животне доби, већ и због фрустрације која настаје услед незадовољства породичним односима. Наиме, што су односи у породици оптерећенији конфликтима, то је ризично понашање присутније.

И на крају, показало се и да су младићи склонији од девојака свим облицима анализираних ризичних понашања, посебно физичком насиљу. Нашли смо да је ниво образовања значајан фактор одустајања, односно склоности ка ризичном понашању. Наиме, што је образовање испитаника више, то се он ређе понаша на ризичан начин. Из угла Егњуове теорије, овај налаз је очекиван. Он говори о успешности младе особе у постизању (друштвено пожељних) циљева. На тај начин се смањује притисак због подбацивања у школи, а смањују се и последичне негативе емоције које воде ка специфичном начину прилагођавања (друштвено неприхватљивом понашању). Даље, учествовање у физичким сукобима опада што је испитаник старији, док склоност ка здравственим ризицима расте. Први налаз је очекиван: Вероватноћа да ће се одустати од друштвено неприхватљивог понашања расте напореда са годинама старости, али други налаз захтева другачији оквир објашњења. На првом месту, овај налаз може бити објашњен увођењем културолошких маркера одраслости. Наиме, бити одрастао укључује и употребу цигарета и ПАС, а у нашем контексту посебно алкохола. На другом месту, очекивано је да са повећавањем година старости, ризичне здравствене навике постају регуларна пракса услед постепеног развоја болести зависности. На наше изненађење, нисмо пронашли разлике између младих с обзиром на тип насеља – ризицима су у подједнакој мери склони млади људи независно од тога да ли живе у граду или на селу.

Закључак

Резултати анализе истраживања „Млади у Србији 2015” показали су нам да су са ризичним понашањима повезане карактеристике појединца, његове породице, али и ширег друштвеног контекста у ком живи. Полазећи од Егњуове теорије која је у оквиру криминологије посебно популарна, и ми смо, као и други аутори (Brezina, Piquero, Mazerolle, 2001; Warenham et al., 2005; Eitle, 2010; Button, Worthen, 2014) покушали да је проверимо у пракси.

Сумарно, можемо рећи да је прва хипотеза делимично потврђена у случају насилног понашања младих. Друштвени контекст, и то примарно обележја које смештамо у домен културе и вредности – културе насиља и међуетничких тензија, објашњава укљученост у физичко насиље. Објашњење за позитивне везе између здравствених ризика и степена *организованости* друштвене средине потражили смо у довољно широком теоријском оквиру савремене теорије притиска, која ову повезаност објашњава преко легитимности и доступности.

Друга хипотеза је такође делимично потврђена. У случају здравствених ризика постоје јасне везе са интензитетом друштвености и присуством породичних

конфликата. С друге стране, степен учесталости насилног понашања је асоциран само са учесталошћу социјалних контаката.

Добијене резултате можемо објаснити и разумети кроз концепт притиска. Реч је о повезаности између склоности ка ризичним понашањима и: а) личне фрустрације младе особе која може бити узоркована немогућношћу досезања пожељних циљева и б) њеног негативног третмана у оквиру породице и дезорганизоване социјалне средине. Тако налаз да низак ниво образовања младе особе, као и њена упућеност ка дружењу са вршњацима које је у узајамној повезаности са конфликтима оптерећенијим породичним односима, може да укаже на два закључка: 1. Родитељи неадекватно надзиру понашање своје деце, у прилог чему говори то што она имају низак ниво школског постигнућа, а вршњаци са проблематичним понашањем представљају за њих значајну групу подршке; 2. Резултат је стварање негативних емоција код младе особе или његовог/њеног осећања да је неадекватно третиран/а. Ова фрустрација може бити решена уласком у ризично понашање.

На крају, остало је да се осврнемо на два ограничења рада. Прво се односи на теоријску општост приступа, а друго на методолошку ограниченост *post hoc* анализа. Иако критика на рачун овог приступа постулира значајну ширину и уопштеност теорије, сматрамо да постављање овог оквира унутар домаћег истраживачког контекста има потенцијал да усмери даља истраживања и предложи конкретније и постојаније везе између ризичних понашања младих и индивидуалних и контекстуалних обележја. Друга ограниченост се односи на коришћење индикатора из већ постојећих истраживања, те немогућност да се одређене теоријске претпоставке проверавају кроз унапред формиране инструменте. Ово ограничење је често у социолошким анализама, али нам резултати дају довољно разлога да у наредним истраживањима, посебно дизајнираним за ову сврху, детаљније проверимо претпостављене везе.

Dragan T. Stanojević¹
Milana M. Ljubičić²
University of Beograd, Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Belgrade (Serbia)

FACTORS OF RISK BEHAVIOUR FORMS AMONG YOUNG PEOPLE IN SERBIA: ANALYSIS OF INDIVIDUAL AND CONTEXTUAL RISK FACTORS

(Translation In Extenso)

Abstract: In this paper we deal with the research of the relation between risk behaviour forms among young people in Serbia and the assumed risk factors. This paper is aimed at using the criminology theory in order to test the effect of environmental factors on more broadly understood risk behaviour of young people. The conceptual framework of the study is founded on the general criminology theory of R. Agnew, while the hypothesis directing our research is: Features of the social environment as well as individual and family characteristics constitute the strain factors pushing a young person into risk behaviour. For the data of the representative study on young people (N=1186) aged between 15 and 29, conducted in 2015, we applied the statistical technique of multilevel modelling which ensures the establishment of relations with risk behaviour forms at individual and contextual levels. The findings of the multilevel analysis indicate that individual and contextual factors are equally important in the understanding of risk behaviour forms. In other words, gender and age, as well as social disorganization and culture of violence constitute a fertile soil for risk occurrence.

Keywords: young people, risk behaviours, multilevel analysis, individual and contextual risk factors

Introduction

The notion of risk behaviour in scientific literature represents various forms of socially unadjusted, i.e. pronounced deviation from socially normed behaviour (See: Ljubičić, 2012, p. 85). Experts and scientists, as well as laymen, ascribe susceptibility to risk behaviour primarily to young people. Such discourse about young people as a problematic social category is not new – we will recall that Aristotle spoke about the disappearance of the world because young people no longer obeyed their parents – and the reaction of the society to risk behaviours is not new either. Unadjusted behaviour of young people has always caused

¹ draganstanojevich@gmail.com

² milanaljubivic@yahoo.com

general social anxiety and mostly sharp (in)formal reactions (Ljubičić, 2010). The reason for that is as follows: namely, risk behaviour does not endanger only the person behaving in that way, but also others in his or her surroundings, as well as social values themselves. Furthermore, we must also underline that it is impossible to cover the phenomenology of risk behaviour completely³ since the content of this phenomenon and is both historically and socially-culturally constructed. Therefore it should come as no surprise to us if certain behaviour is seen as risky in one and desirable in another social context.

On the other hand, there is little doubt about the following: in today's world there is an increasing number of behaviours which, according to the social, professional and scientific consensus, fall into the category of risk behaviours. Moreover, it means that there is an increasing number of young people who take risks. This fact is illustrated by trends of (ab)use of cigarettes and psychoactive substances (hereinafter: PAS) among young people. The data point to an increasing number of young people who use PAS, as well as to a younger age when young people first come in contact with them. For example, globally speaking, every tenth girl and every fifth boy aged between 13 and 15 consume cigarettes (World Drug Report, 2014). In undeveloped and developing countries, the first contact with alcohol is made by 14% girls and 18% boys (Ibid) aged between 13 and 15. Similarly, it is estimated that every fourth adolescent in Central and East Europe tries drugs for the first time and/or continues using them. Most often it is marijuana (Ibid).

The etiology of risk behaviours is dealt with by a series of theoretical postulates (classical strain theory, modern strain theory, social control theory, social study theory, routine activity perspectives, theories of individual characteristics etc., Agnew, 2003, pp. 265–271). As a rule, they start from the thesis that the causes should be sought in personal characteristics, family characteristics and the features of the social environment young people live in.

We have applied such integrative perspective in this paper too. Our first research goal was to use criminology theories in order to test the effect of individual and contextual factors on more broadly understood risk behaviour of young people. Another goal was to give our contribution to contemporary sociological debates about the importance of environmental and individual factors in the explanation of risk behaviours.

Two forms of risk behaviours were analyzed in the paper. Those are: 1. health risks, which include consuming cigarettes, alcohol and marijuana, and 2. violent behaviour. This refers to the frequency of engaging in physical confrontations in different situations. The factors related with risk behaviours were observed simultaneously at two levels: individual and contextual. In other words, we were interested in establishing if and what characteristics make an individual more susceptible to risk behaviours, and if there are any relations between the characteristics of the family and/or social context and susceptibility to risk behaviour. A particular emphasis in the paper was placed on the research of contextual factors, since the use of the *multilevel regression* analysis enables the decomposition of the effects of individual and environmental factors.

³ For example, in our context, risk behaviour most frequently implies the (ab)use of psychoactive substances, but also obesity and its opposite, anorexia, different forms of criminalities, truancy and running away from home (Ljubičić, 2012).

Theoretical assumptions and hypotheses

Under risk, according to McWhirter et al., 2016, p. 9, we imply the causal dynamics which increases the probability of a person experiencing negative health consequences and/or consequences regarding his or her social status in the future. Engaging in a form of risk behaviour may lead to another and, in that respect, the risk also refers to the probability of amplifying the socially deviant behaviour of a young person (Ignjatović, 2009). For example, participating in a fight increases the probability of a young person being injured, arrested, expelled from school or work. Such incident may have long-term consequences on school grades, make the use of psychoactive substances more acceptable and, finally, sent a young person into the world of crime. Such risks together may limit the chances of a young person to realize his or her personal potentials.

Part of today's debates in criminology studies deals with the significance of the effect of the social context on risk behaviour. Apart from studying the relations between micro and macro factors (present in the papers of, for example, Shaw and McKay, Merton, Sutherland et al.), at the end of the 20th century the scientists' interest became focused on contextual factors (Hoffman, 2002). The theory of social disorganization and (contemporary) strain theory – although in a somewhat modified form – came into the focus once again.

Undoubtedly the most important author in this field is Agnew (Agnew, 2003). His general strain theory is of integrative character and includes the postulates of Sutherland's differential association theory, Cloward's and Olin's subculture, as well as Merton's anomie theory (Agnew, 2003). Agnew points out three key factors which, among other things, may push young people into risk behaviour. Those are: 1. inability to achieve desirable goals; 2. negative treatment in the family milieu; and 3. disorganization of the social milieu due to the absence of social control (Agnew, 1992; Eitle, 2010).

Unlike classical strain theories which start from two basic postulates about the causes of unacceptable social behaviour – that it appears when goals cannot be achieved legitimately and when there are frustrations due to unfulfilled needs and desires. Agnew gives a somewhat different interpretation. He starts from the thesis that unfulfilled desires and expectations are not necessarily a source of frustration, except for the case when the society promotes a small number of desirable specific goals which are impossible to achieve. The described circumstances not only prevent positive dispositions but, due to negative stimuli (e.g. social and material deprivation), create such dispositions in individuals such as anger and frustration, so that the interaction between them leads to tension and more often results in risk behaviours (Agnew, 1999, pp. 127–128; Agnew, 2003).

In addition, to an adolescent, strain also means the inability to avoid painful or unpleasant situations such as being bullied at school. It is a so-called *negative treatment* in relationships in which an adolescent feels that he/she is not treated in the way acceptable to him/her.

This thesis was empirically confirmed (Agnew, Rebellon, Thaxton, 2000) in the example of parents' practices. Namely, it transpires that the manner of supervising the children's behaviour significantly increases the risk of the adolescent's engaging in socially unacceptable behaviour. Those fathers and mothers who do not have any control over their child's behaviour or are too rigid to their child, fail to establish close relations. The relations encumbered with negative emotions – fury, impulsivity, indifference – are seen by the adolescent as strain directing him or her towards the company of peers with similar adaptation

problems (Agnew, 2003). Moreover, socializing with problematic peers increases the chance of the adolescent beginning to behave in an identical way (Mazerolle and Maahs, 2000). In other words, the risk culture is accepted, learnt and reproduced through sharing common spaces and peer interaction.

Agnew clearly emphasizes the importance of the social context and introduces the sociological perspective in the understanding of risk behaviour, and it is this part of his theory that is particularly important for our research. The key features of the social milieu affecting criminal behaviour, according to Agnew, are economic deprivation, ethnic and/or class inequality, overpopulation and a high degree of population fluctuation (Agnew, 1992; Agnew, 1999; Agnew, 2003). Economic deprivation causes frustration due to the inability to realize material aspirations (McWhirter et al., 2016), and due to the lack of infrastructure (healthcare, recreational, commercial etc.) the tensions between deprived individuals become stronger, which constitutes the condition of the occurrence of property crime, aggression and drug abuse (Agnew, 1999, p. 131).

Another form of frustration occurs due to the inability to achieve a desired status, while one of the alternatives in deprived environments is the development of the “street code” of honour. The environmental factors, therefore, have an effect mediated by values. If inside a reference group there is a high degree of accepting risk behaviours as legitimate, it is more likely that such behaviours will be manifested in the broader social milieu as well (See: Ignjatović, 2009). It may be said that a deprived environment does not offer opportunities for achieving socially desirable goals in a legitimate way, and thus destimulates/blocks that form of behaviour, while at the same time creating conditions and stimulating behaviour that is risky or criminal.

The presence of ethnic discrimination and class inequalities in a community may also indicate the existence of certain social disorganization. Where disorganization exists, the possibility of achieving goals in a legitimate way, including the desirable social status, is seriously questioned. That is why it may be stated that ethnic discrimination is a strain factor.

Apart from the physical features of the environment one lives in, its social features also represent a positive stimulus for criminal behaviour. The second group of factors referring to the values, mutual relations, the ability to learn and practice criminal behaviour, is more important for our research (Hoffman, Irleand, 2004 p. 268).

The postulates of Agnew’s theory have been checked on several occasions in the empirical material. Using the multilevel analysis, Hoffman (Hoffman, 2002) explored the relation between contextual factors and risk behaviours of young people in the USA. He used those contextual factors typical of the USA, which express the degree of disorganization of the environment: 1) share of single-parent families, with mother as the family holder; 2) unemployment rate; 3) share of the households below the poverty line, and 4) multiethnicity. The first three factors manifested a clear relation with delinquent behaviour of young people, confirming the fact that a higher level of disorganization and deprivation creates conditions for a higher degree of risk behaviours. Hoffman and Irleand (Hoffman, Irleand, 2004) also used the multilevel analysis to explore how school as a contextual framework (de)stimulates risk behaviours among young people. From contextual indicators, the ones that were used include: the aggregate degree of delinquent behaviour at school, the presence of delinquent “values” and the quality of the school. The last two showed a significant relation with students’ delinquent behaviour.

Having in mind the above-listed theoretical insights and empirical findings, we examined two hypotheses in this paper:

H1: There is a substantial relation between risk behaviours of young people and the characteristics of the social context they live in. When individual characteristics of the respondents are under control, there are significant relations between risk behaviours and: a) the degree of disorganization of the environment they live in, and b) economic underdevelopment of the municipalities.

H2: There is a significant association between risk behaviours of young people and their family relations and peer relations. Conflict family relations, as well as the increasing frequency of socializing with peers are positively associated with the increase in the frequency of risk behaviours.

In the domestic context, several studies have analyzed the manner in which violence of young people is related to their personal, family and community characteristics (Hrnčić, 2008; Tomanović, Stanojević, 2015; Hrnčić, Marčetić Radunović, 2018). The results indicate that the resources are positively associated with the degree of a young person's resilience). A specific perspective of this paper is seen in the possibilities provided by the *multilevel* statistical analysis that distinguishes the effects of individual from contextual variables.

Sample and measures

In the analyses we have relied on the data about young people collected within Shell research (Tomanović, Stanojević, 2015) conducted in 2015 in the territory of Serbia (excluding Kosovo and Metohija). The size of the sample was 1,186 young people aged between 15 and 29. The sample was designed as a multi-stage stratified sample by the principle of random selection of respondents through the system of the so-called *random route*. The basis strata were NUTS2 statistical regions of Serbia, while the selection included four stages. In the first stage 40 municipalities were selected with the equal probability of selection, except for the municipalities with more than 100,000 inhabitants because proportional representation was ensured in them. In the second stage, 160 local communities were selected (91 in urban and 69 in rural regions), while in the third stage two streets in urban regions and one street in rural regions were randomly selected within each local community. Within the given street, every fifth household was systematically selected, where an interview was conducted if it had at least one person aged between 15 and 29. If in the household there were several persons corresponding to the target population, the selection (in the fourth stage) was made on the basis of the criterion of the first next birthday.

The analyses were conducted *post hoc*, which means that the instrument was constructed independently of the authors' theoretical assumptions. For the purpose of the multi-level analysis, we classified the above-listed factors into three categories:

1. Individual characteristics of the respondents which were described with the aid of the set of socio-demographic variables: gender, place of residence (urban and rural settlements), age and the number of years the respondent spent in formal education;

2. Primary and secondary relations. We operationalized them with the aid of the following indicators: a. presence of conflicts in a young person's family (the values range from 0, which expresses the absence of a low degree of disagreement, and 1, which expresses the existence of a (rather) conflict relationship); and b. frequency of outings with friends

to clubs, cafés and disco clubs (the values range from 1 to 3, where 1 expresses “never”, and 3 expresses “frequently”), as an indicator of sociability which among young people includes their proving themselves to the referential others – the peer group;

3. Contextual factors of social control/disorganization at the municipal level. They include: a. share of ethnic minorities (above 20%⁴) in the environments where young respondents live; b. percentage share of grievous criminal offenses (against life and body) per 10,000 inhabitants at the municipal level, as an indicator of the absence of social control and the presence of the “culture of violence”; c. the degree of the municipality development, and d. the unemployment rate within the municipality.⁵

For the purposes of the multilevel analysis we formed two indices: **health risk behaviour index** and **physical violence index**. The health risk behaviour index is a measure of the frequency of three practices: frequency of cigarette use (the indicator has the values from 1 to 3, where 1 expresses absence, 2 – sometimes, and 3 – regular use), frequency of alcohol use (the indicator has the values from 1 to 5, where 1 expresses never, and 5 regularly) and frequency of marijuana use (the indicator has the values from 1 to 5, where 1 expresses never, and 5 regularly). The index values range from 3 to 13. The physical violence index includes six practices during the past year: physical conflicts with young people from the neighbourhood, with young people in a club or café, at sports events, at school, due to political differences, and with the police. Each activity in which the respondents participated had the value 1, while the index values ranged from 0 to 6.

Method

In the analysis, a *multilevel* statistical approach was applied as it makes it possible to distinguish contextual and individual factors and measure the significance of both levels in the course of explanation. We used the health risk behaviour index and the physical violence index as dependent variables in the models.

For the purpose of forming *multilevel* models, we distinguished two characteristics of Levels 1 and 2 (Table 1). The characteristics of Level 1 belong to individuals, while the characteristics of Level 2 refer to the social context represented by the municipality in our models. Every individual is located within one out of 33 municipalities in the sample. In the models, we tried to distinguish the associations of personal characteristics and the social context with the behaviours we defined as risky. If we exempt three largest cities in Serbia (Belgrade, Novi Sad and Niš), the number of the respondents ranges from 21 and 45, which indicates a relatively balanced number of cases at Level 2.

We have made four regression models for each dependent variable. The first model (I) of the *multilevel* analysis explores the associations between municipalities and dependent variables.⁶ Subsequently, we introduced socio-demographic characteristics of the respondents in the second model (II), we also added the indicators expressing primary and

⁴ We put the limit at 20% of the presence of the minorities as the most important degree of heterogeneity.

⁵ These indicators have been taken from the official statistics (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2015).

⁶ When the degree of the unexplained variance exceeds 5%, we are entitled to introduce, apart from the individual indicators, those that express the characteristics of the social context as well.

secondary relations in the third model (III), while in the last, fourth model (IV) we introduced the social context variables. The method of gradually adding indicators enabled us to monitor both associations between dependent and independent variables, and the relative changes in the associations by introducing new sets of indicators.

Analysis of the findings

a) Frequency of risk behaviours among young people in Serbia

At the beginning of this part of the research, we will pay attention to the frequency of risk behaviour forms among the respondents. It has transpired that almost one third of the respondents during 12 months preceding the research experienced physical conflicts with others (Figure 1). Those conflicts most often occurred in the places intended for entertainment – in a café or club. Every eighteenth young person was engaged in a physical conflict with the peers from his(her neighbourhood; every twentieth young person – with his or her schoolmates or counterparts, while a slightly smaller number of them was violent in sports fields. The respondents most rarely get engaged in a physical conflict with the police or with young people with different political beliefs.

Figure 2 clearly shows that young people differ by the degree and manner of cigarette, alcohol and marijuana consumption. Among those who are smokers, a little more than one quarter does it regularly. Every sixth young person consumes cigarettes sometimes, while more than half of them are abstainers. The situation with alcohol is different: 14.5 % respondents take some alcoholic drink regularly or several times a week, and the majority of them once a week or even more rarely. Just below one fifth of the respondents do not consume alcohol at all.

The respondents most rarely use marijuana: as many as 85% young people may be put into the category of abstainers. Every tenth respondent takes it sometimes and every twentieth respondent (4.6%) takes it regularly – on a weekly basis.

Further analysis shows the existence of interconnectedness of risk behaviours. We learn that getting engaged in fights goes together with the substantial frequency of the use of cigarettes ($r=0,108$, $p<0,001$), alcohol ($r=0,201$, $p<0,001$) and marijuana ($r=0,207$, $p<0,001$). There are even stronger correlation connections between the degree of the consumption of cigarettes and alcohol ($r=0,344$, $p<0,001$) and between the consumption of tobacco and marijuana ($r=0,219$, $p<0,001$). There is a similar degree of correlations between the consumption of alcohol and marijuana ($r=0,287$, $p<0,001$). These data indicate that risk behaviours examined in this paper are mutually connected and that there is a certain likelihood of one risk behaviour leading to others.

6) Multilevel analysis

Violent behavior. In order to explain the manner in which the practice of physical violence is related to the factors at individual and contextual levels, we have made four regression models (Table 2). The first model shows that there is a certain degree of variance at the municipal level, which may be explained by intermunicipal differences, and not exclusively by personal characteristics of individuals. A total of 7.2% variability in the first model appears as part of intermunicipal differences, which entitles us to go in the direction of forming *multilevel* models, i.e. including the indicators that express the characteristics of the municipality as the context within which individuals live.

The second model (II) includes socio-demographic characteristics of the respondents. The results indicate that men are more susceptible to physical violence than women, while the probability of participation in physical conflicts decreases with the age of the respondents, as well as that the increased degree of education (the number of years spent in the educational process) decreases with the degree of inclusion in such conflicts. Among young people living in urban and rural settlements, there are no significant differences regarding their susceptibility towards physical conflicts with others.

Apart from socio-demographic indicators, the third model (III) includes the features of the family context, and the degree of sociability described through socializing with peers. All the indicators which showed statistical significance in the previous model still remain statistically significant. However, the analyses indicate that there is no relation between conflicts in the family milieu and susceptibility to violence. On the other hand, we find that physical conflicts are more frequent in the event of the increasing frequency of social contacts. Those young people who go out more frequently and socialize with their peers are more frequently engaged in physical contacts with others.

Since after the formation of the third model, which includes the indicators at the individual level (Level 1), a significant part of the variance between the municipalities (Level 2) remained unexplained, we made the fourth model to which we added the indicators relevant for the social context at the municipal level. The results show that the presence of ethnic minorities within the municipality in the percentage of over 20% substantially increases the probability of younger people getting engaged in physical conflicts. Moreover, a positive relation was found between the share of the most grievous criminal offenses in the municipality and the frequency of violence. In the first case, the degree of violence may be explained by inter-ethnic distrust, tensions and conflicts, while the second finding indicates a low level of (in)formal social control. That is the inability of the social environment to deal with unacceptable behaviour. Contrary to expectations, the relation between the degree of municipal development and the unemployment rate has not proved to be significant. The differences between the municipalities at Level 2 in the last model are no longer statistically significant, which indicates that inter-municipal differences have been exhausted through the included indicators.

Health risks. Table 3 shows the relations between the degree of risk health habits of young people and their individual characteristics and contextual factors. The first test model indicates the existence of a certain degree of variance at Level 2, which we will attempt to explain through inter-municipal differences through the same indicators as those in the previous model. A total of 8.5% variability may be explained by inter-municipal differences, and that is why we find it justifiable to conduct a more complex (*multilevel*) analysis.

The second model (II) contains socio-demographic characteristics of the respondents. It has transpired that men are more susceptible to health risk behaviour than women. Moreover, the degree of health risk behaviours increases with age. However, the higher the education, the more the susceptibility towards health risk decreases. Education is assumed to bring along a higher degree of awareness of the harm of consuming cigarettes and PAS, as well as of the commitment to conformism⁷, hence lower susceptibility to their use. In this model, there are no significant differences either regarding whether young people live in an urban or rural region.

⁷ If the respondents behaved in a risky way, they would endanger everything they have invested in so far. In brief, if we agree that education is the capital that may bring status and prestige, we will not behave in a socially unacceptable way because we may lose too much.

The third model (III), apart from socio-demographic variables, includes the relation towards primary (family) and secondary networks (peers). The analyses show that greater frequency of socializing with peers goes hand in hand with the increased consumption of cigarettes and PAS. So, when young people see their family relations as harmonious, there are fewer chances that they will be more susceptible to health risk habits. In contrast, increasingly conflicting family relations more frequently lead to the manifestation of risk behaviours. The indicators which showed statistical significance in the previous model remain statistically significant in this model as well.

After including all individual indicators (Level 1) in the third model, a significant part of the variance between the municipalities (Level 2) remains unexplained, and therefore the fourth model (IV) was made to which we added the indicators relevant for the social context. The analysis shows that the degree of municipal development, including the degree of unemployment, constitutes an important framework for explaining the differences in the degree of presence of health risk practices. We have found that the context affects health risk behaviours since the consumption of the health risk substances also increases with the increasing well-being of a municipality. If a municipality is more developed, young people will also use cigarettes, alcohol and marijuana on a more frequent basis. It is surprising to find out that these practices are more rarely present in those municipalities with the increasing unemployment rate. The explanation close to us is that financial funds are necessary for practicing certain habits. Taking health risks is not connected with the presence of other ethnic minorities or with the degree of presence of the most grievous criminal offenses and offenders. The differences between the municipalities in the fourth model are no longer statistically significant, which confirms that the included indicators exhaust inter-municipal differences.

Discussion

The criminology theories that explore deviant behaviour, in particular Agnew's modern strain theory (1999, 2003) have proved to be a good framework for understanding the etiology of risk behaviours.

We began from two of his postulates. The first is that the social context creates tensions and strains which may make a young person more susceptible to risk behaviours, and the second is that the structure of options (both legitimate and deviant and risky ones) available to young people within a local community affects the degree of risk acceptance. Some of our assumptions were empirically confirmed, while we rejected others. They demand new *ad hoc* explanations that need to be explored further.

Violent behavior of young people is more likely if there is certain ethnic heterogeneity in the municipality they live in. Namely, a potentially high degree of ethnic distance and discrimination (See in Tomanović, Stanojević, 2015, Popadić et al., 2018) creates tension and strain which directly and indirectly cause a higher degree of violence. Ethnic tension has already been acknowledged in several studies as a potential cause of physical conflicts (Agnew, 2003), while such tension among young people may also be accompanied by the spillover effect into other forms of violence manifestation (by its spreading to peer, gender, sports and other forms).

Violence is closely connected with the presence of the “culture of Violence” at the community level. It is reasonable to assume that social control is less successful with the increasing degree of grievous criminal offences in a municipality. It also means that tolerance to such form of behaviour is higher, while role models are more present. In those municipalities with a higher degree of crime, the (sub)culture of risk taking is cherished. That is why the cost price of socially unacceptable behaviour is lower, while there is a high pressure on young people to adapt to such contextual conditions by selecting a risky way of behaviour.

Surprisingly, the degree of municipal development and the unemployment rate at the municipal level did not prove to be a relevant framework for explaining violent behaviour. The explanation of this finding should be searched in a broader context inside which the culture of violence is cherished as an acceptable – socially unpunished but highly valued – manner of communicating with others. The culture of violence provides a framework for explaining yet another surprising finding. Namely, those young people who engage in a conflict with their parents and those with harmonious family relations are equally susceptible to physical violence. We believe that this is the acceptance of the general social and publicly promoted rule according to which the use of violence is a justified and legitimate way of achieving (personal) goals. The degree of social/peer interactions is, as expected, positively related to violent behaviour. This indicator points to potential multiple functions of interactions – creating the feeling of affiliation, possibility of realizing a status in a peer group, as well as creating and manifesting tensions.

Health risks are related to the social context in a different manner. Our expectation of finding a relation between health risks and social disorganization and weak social control has not proved to be justifiable. As a matter of fact, there is no connection between these forms of risk behaviours and tensions creating ethnic tensions or the “culture of violence”. On the other hand, we have found that the degree of risk increases with the degree of municipal development and the decline in unemployment in a municipality. In the light of Agnew’s theory, this finding may be explained with the aid of the availability concept. Agnew suggests that delinquent behaviour is not a form of adaptation reserved only for the poor. Everyone is exposed to strain, independently of their socio-economic position, and what makes the difference between them is the possibility of affording a certain risk. In today’s world, where a significant part of culture is part of *mainstream* culture, whether a risk will be available to an individual also depends on the infrastructural capacities of the environment someone lives in. So, if there are good places for entertainment and if there are many of them, there is also higher probability of obtaining illegal substances. It may be said that the degree of taking health risks actually depends on the degree of the organization of a community and the possibilities it offers.

Taking health risks has shown direct associations with the intensity of socializing, as well as with the presence of conflicts between young people and their parents. Both indicators may represent indicators of the failure to establish adequate parental control. Agnew suggests not only that young people are at a higher risk of being involved in relations with problematic peers because of their age, but also because of the frustration occurring due to their dissatisfaction with family relations. Namely, the more family relations are encumbered with conflicts, the more present risk behaviour will be.

In the end, it has transpired that young boys are more susceptible to all forms of the analyzed risk behaviours, particularly physical violence, than young girls. We have found that the degree of education is a significant factor of withdrawal, i.e. of susceptibility to risk behaviour. Namely, the higher the education of the respondent, the more rarely the respondent will behave in a risky manner. From the perspective of Agnew's theory, this finding is expected. He speaks about the success of a young person in achieving (socially desirable) goals. In that manner, the strain caused by worse performance at school is reduced, as well as the consequential negative emotions leading to a specific manner of adaptation (socially unacceptable behaviour). Furthermore, engaging in physical conflicts decreases with the age of the respondent, while susceptibility to health risks increases. The first finding is expected: the probability of giving up socially unacceptable behaviour increases along with age, but the second finding requires a different framework for explaining. First of all, this finding may be explained by introducing cultural markers of adulthood. Namely, being an adult also includes the use of cigarettes and PAS, and particularly of alcohol in our context. Secondly, it is expected that with the increasing age, health risk habits become a regular practice due to the gradual development of addictions. To our surprise, we have not found any differences among young people according to the type of their settlement – all young people are equally susceptible to such risks regardless of whether they live in towns or villages.

Conclusion

The results of analyzing the research “Young People in Serbia 2015” have shown us that the characteristics of an individual, his/her family, as well as of a broader social context he/she lives in are related to risk behaviours. Starting from Agnew's theory which is particularly popular within the criminology framework, we, just as other authors (Brezina, Piquero, Mazerolle, 2001; Warenhametal., 2005; Eitle, 2010; Button, Worthen, 2014), attempted to test this in practice.

In summary, we may say that the first hypothesis is partly confirmed in the case of violent behaviour among young people. The social context, and primarily the features we place within the domain of culture and values – the culture of violence and inter-ethnic tensions, explains the inclusion in physical violence. We searched for the explanation of positive relations between health risks and the degree of the *organization* of the social environment in a sufficiently broad theoretical framework of the modern strain theory, which explains this relation through legitimacy and availability.

The second hypothesis is also partly confirmed. In the case of health risks, there are clear relations with the intensity of sociability and the presence of family conflicts. On the other hand, the degree of frequency of violent behaviour is associated only with the frequency of social contacts.

The obtained results may be explained and understood through the concept of *strain*. It is the relation between susceptibility to risk behaviours and: a) personal frustration of a young person that may be sampled by the inability to achieve desirable goals, and b) a young person's negative treatment within the family and disorganized social environment. Therefore the finding about the low degree of a young person's education as well as his/her inclination towards socializing with peers, which is interconnected with those

conflict-encumbered family relations, may point to two conclusions: 1. Parents inadequately supervise the behaviour of their children, which is supported by the fact that they have a low level of school achievement, while peers with problematic behaviour represent an important support group to them; 2. The result is the creation of negative emotions in a young person or his/her feeling of being inadequately treated. This frustration may be solved by getting engaged in risk behaviour.

In the end, we should take into account two limitations of the paper. The first one refers to the theoretical generality of the approach, and the second one to the methodological limitation *post hoc* of the analyses. Although the criticism of this approach postulates significant broadness and generality of the theory, we think that placing this framework within the domestic research context has the potential of directing further research and propose more specific and solid relations between risk behaviours of young people and individual and contextual features. Another limitation refers to the use of the indicators from the existing studies, and the impossibility to check certain theoretical assumptions through previously formed instruments. This limitation is frequent in sociological analyses, but the results give sufficient reasons for more detailed examination of the assumed relation in further studies, specially designed for this purpose.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Agnew, R. (2016). A theory of crime resistance and susceptibility. *Criminology* 54(2), 181–211. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1745-9125.12104>
- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology* 30, 47–87.
- Agnew, R. (2003). An integrated theory of the adolescent peak in offending. *Youth & Society*, vol. 34, 263–299. Available at: <http://dx.doi.org/10.1177/0044118X02250094>
- Agnew, R. (1999). A General Strain Theory of Community Differences in Crime Rates. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 36 (2), 123–155.
- Agnew, R., Rebellon, J. C. Thaxton, S. (2000). A General Strain Theory Approach to Families and Delinquency (2000). In: G. L. Fox, M. L. Benson (eds) *Families, Crime and Criminal Justice*, JAI Press. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2859929>
- Brezina, T., Piquero R.A., Mazerolle P. (2001). Student Anger and Aggressive Behaviour in School: An Initial Test of Agnew's Macro-level Strain Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 38 (4), 362–386.
- Button M. D., Worthen M. G. F. (2014). General Strain Theory for LGBQ and SSB Youth: The Importance of Intersectionality in the Future of Feminist Criminology. *Feminist Criminology* vol. 9 (4), 270–297.
- Eitle D. (2010). General strain theory, persistence, and desistance among young adult males. *J Crim Justice* 38(6), pp. 1113–1121. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21499526>
- European survey on the use of alcohol and other drugs among young people in Serbia – ESPAD (2009). Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, Institut za javno zdravlje Srbije “Dr Milan Jovanović Batut”. Available at: <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/ESPAD%202008.pdf> [In Serbian].

- Eurostat (2015). *Being young in Europe today*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Hibell B., Guttormsson U., Ahlstrom S., Balakireva O., Bjarnason T., Kokkevi A., Kraus L. (2012). *The 2011 ESPAD Report Substance Use Among Students in 36 European Countries*. The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs (CAN) The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group). Available at: http://www.espad.org/sites/espad.org/files/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_10_29.pdf
- Hoffman P. J. (2002). A Contextual Analysis of Differential Association, Social Control, and Strain Theories of Delinquency. *Social Forces* 81, 753–785.
- Hoffman P. J., Irleand O. T. (2004). Strain and Opportunity Structures. *Journal of Quantitative Criminology* 20(3), 263–292.
- Hrnčić J. (2008). Depression and social relations of institutionalized young offenders. *Psychology*, vol. 41, no. 3, 357–378 [In Serbian]
- Hrnčić J., Marčetić Radunović (2018). Resource evaluation of children and young people in the conflict with the community norms. *Sociološki pregled*. 52 (3), 985–1019. [doi:10.5937/socpreg52-18933](https://doi.org/10.5937/socpreg52-18933)
- Ignjatović Đ. (2009). *Theories in Criminology*. Beograd: Docije Studio, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Ljubičić, M. (2010). *Family and Delinquency*. Beograd: Čigoja, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Ljubičić, M. (2012) Youth risk behaviors: A review of definitions and trends. *Teme* 36 (1), 85–100. Available at: <http://teme2.junis.ni.ac.rs/public/journals/1/previousissues/teme1-2012/teme1-2012.htm> [In Serbian]
- Mazerolle, P., Maahs, J., (2000). General Strain and Delinquency: An Alternative Examination of Conditioning Influences. *Justice Quarterly* 17, 753–778. Available at: <https://doi.org/10.1080/07418820000094751>
- McWhirter, J., McWhirter, B., McWhirter, E., McWhirter, A., (2016) *At Risk Youth*, US: Cengage Learning.
- Osgood W. D., Wilson J. K., O'Malley P. M., Bachman J. G., Johnston L. D. (1996). Routine activities and individual deviant behaviour. *American Sociological Review* 61, 635–655.
- Plant M., Plant M. (2003). *Risk-takers, Alcohol, drugs, sex and youth*. New York: Taylor & Francis e-Library.
- Popadić, D., Pavlović, Z., Mihailović, S. (2019). *Young People in Serbia 2018/2019*. Beograd: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). Available at: <http://library.fes.de/pdf-files/bue-ros/belgrad/15295-20190411.pdf> [In Serbian]
- Tomanović, S., Stanojević, D. (2015). *Young people in Serbia 2015: Situation, perceptions, beliefs and aspirations*. Beograd: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Secons Development Initiative Group. Available at: <https://www.secons.net/files/publication-s/25-Mladi%20u%20Srbiji%202015.pdf> [In Serbian]
- Wareham J., Cochran J., Dembo R., Sellers S. C. (2005). Community, Strain, and Delinquency: A Test of a Multi-Level Model of General Strain Theory. *Western Criminology Review* 6, pp. 117–133.

Warner D. B., Fowler K. S. (2003). Strain and violence: Testing a general strain theory model of community violence, *Journal of Criminal Justice* 31, pp. 511–521.

World Drug Report, 2014 UNDOC, http://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf [In English]

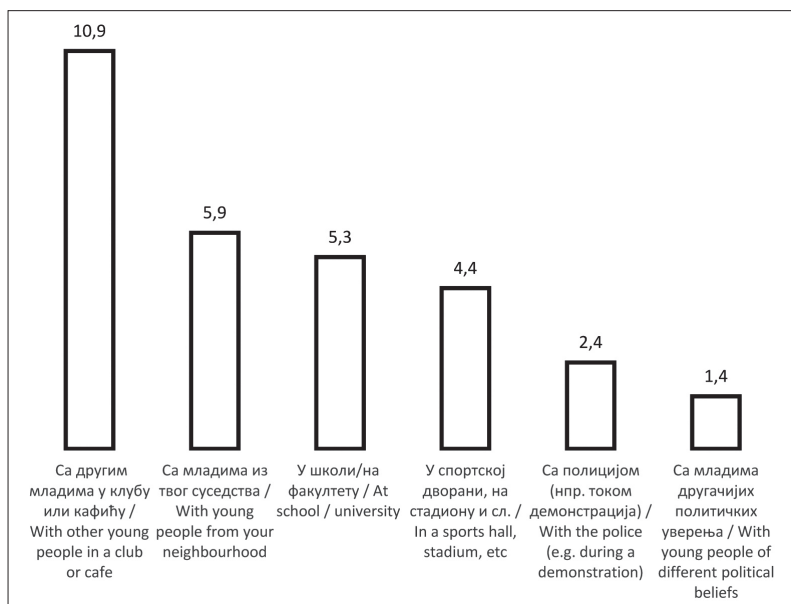
Databases:

Young People in Serbia 2015, Tomanović, S., and Stanojević, D. (2015). YOUNG PEOPLE IN SERBIA 2015: Situation, perceptions, beliefs and aspirations [SPSS dataset]. Belgrade: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Belgrade; Secons Development Initiative Group.

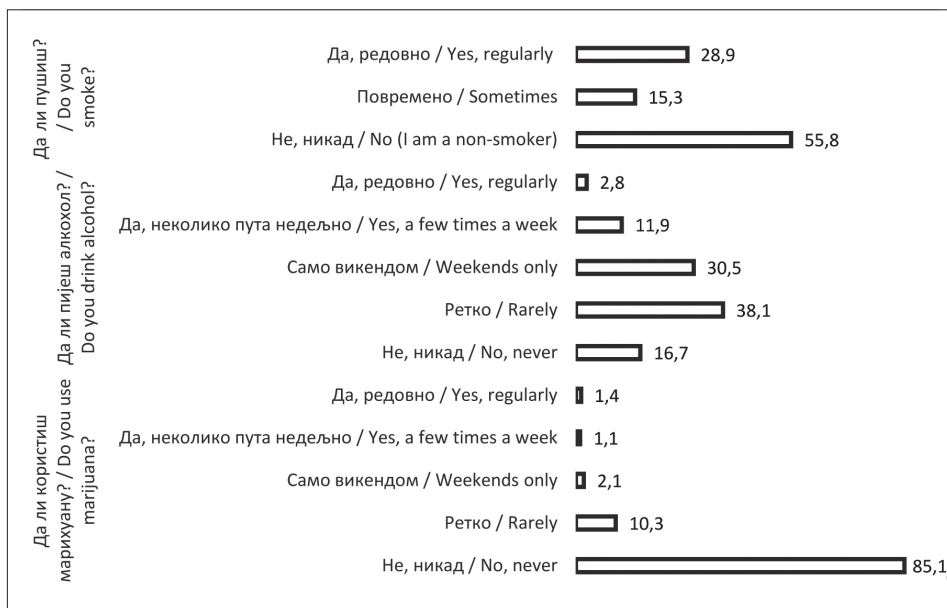
ПРИЛОГ / APPENDIX

Табела 1: Основни показатељи – млади 15–29 година /
Table 1: Basic indicators – young aged 15–29

Индикатор / Indicator	Број случајева / Number of cases	Опсег / Range	Аритметичка средина / Arithmetic mean	Стандардна девијација / Standard deviation	Учешће / Share (%)
Зависне варијабле / Dependent variables					
Учествовање у насиљу / Participation in violence	1186	0 6	0,30	0,81	
Ризичне здравствене навике / Health risk behaviour	1161	3 13	4,16	2,59	
Индивидуалне карактеристике (I ниво) / Individual characteristics (Level 1)					
Пол / Gender	1186	0 1			M 50,1 Ж / F 49,9
Место становања (урбано/рурално) / Place of residence (urban/rural)	1186	0 1			У / U 63,3 Р / R 36,7
Старост / Age	1186	15 29	22,32	4,13	
Број година образовања / Number of years of education	1176	8 18	12,69	2,40	
Индивидуалне карактеристике релација (I ниво) / Individual characteristics of relations (Level 1)					
Колико често излази са пријатељима / Frequency of going out with friends	1177	1 3	2,67	0,49	
Присуство конфликта у породици / Presence of conflicts in the family	1173	0 1			93,8 6,2
Карактеристике контекста – општине (II ниво) / Context – municipality characteristics (Level 2)					
Учешће етничких/националних мањина (+20%) / Share of ethnic/national minorities	1186	0 1			-72,1 +27,9
Учешће најтежих кривичних дела на 10000 ст. / Share of the most grievous criminal offenses per 10,000 inhabitants	1186	0,6 8,5	3,02	1,93	
Развијеност општине / Municipality development	1186	1 4	1,92	1,13	
Стопа незапослености / Unemployment rate	1186	14,6 40,9	23,85	6,14	

Графикон 1: Учествовање у сукобима младих у последњих 12 месеци /
Figure 1: Participation in the conflicts of young people in the past 12 months

Графикон 2. Ризична здравствена понашања /
Figure 2: Risk health behaviours

Табела 2: Учествовање у насиљу – мулти-нивел анализа /
Table 2: Participation in violence – multilevel analysis

Учествовање у насиљу / Participation in violence	I модел / Model I	II модел / Model II	III модел / Model III	IV модел / Model IV
Интерцепт / Intercept	0,315***	1,305***	1.451***	1.605***
I ниво / Level 1				
Пол/Gender		-0,268***	-0.265***	-0.263***
Урбан/Рурал / Urban/Rural		0,059	0.081	0.075
Старост/Age		-0,023**	-0.021**	-0.021**
Број година образовања / Number of years of education		-0,030*	0.033**	-0.035**
Примарне и секундарне везе / Primary and secondary relations				
Учесталост излазака / Frequency of outings			0.118**	0.115**
Конфликтност породичних односа / Conflict nature of family relations			-0.040	0.047
Контекст II ниво / Level II Context				
Учешће мањина / Share of minorities				-0.203**
Учешће тешких кривичних дела / Share of grievous criminal offenses				-0.037*
Развијеност општине / Municipal development				0.029
Стопа незапослености / Unemployment rate				-0.001
Резидуал варијансе / Residual variances	0,623***	0,590***	0,577***	0,576***
Интерцепт (II) варијансе / Intercept (II) variance	0,048**	0,031*	0,032**	0,018
R² (II)	0,072 (7,2%)	0,051 (5,2%)	0,052 (5,2%)	0,032 (3%)

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

← НАЗАД

← БАСК

Табела 3: Ризичне здравствене навике – мултилевал анализа асоцијација /
Table 3: Risk health habits – multilevel analysis of associations

Ризичне здравствене навике / Risk health habits	I модел / Model I	II модел / Model II	III модел / Model III	IV модел / Model IV
Интерцепт / Intercept	4,105***	3,948***	4.651***	6.993***
I ниво / Level 1				
Пол/Gender		-0,927***	-0.888***	-0.890***
Урбан/Рурал / Urban/Rural		-0,020	0.009	0.071
Старост/Age		0,072***	0.091***	0.088***
Број година образовања / Number of years of education		-0,077*	-0.098*	-0.102**
Примарне и секундарне везе / Primary and secondary relations				
Учесталост излазака / Frequency of outings			0.710***	0.748***
Конфликтност породичних односа / Conflict nature of family relations			0.669*	0.603*
Контекст II ниво / Level II Context				
Учешће мањина / Share of minorities				-0.066
Учешће тешких кривичних дела / Share of grievous criminal offenses				-0.049
Развијеност општине / Municipal development				-0.278**
Стопа незапослености / Unemployment rate				-0.057**
Резидуал варијансе / Residual variances	6,198***	5,972***	5,856***	5,842***
Интерцепт (II) варијансе / Intercept (II) variance	0,578**	0,460**	0,447**	0,080
R² (II)	0,085 (8,5%)	0,072 (7,2%)	0,071 (7,1%)	0,013 (1,3%)

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

← НАЗАД

← ВАСК